

PROHEMIUM

V posledních třech desetiletích byly objeveny významné utrakvistické památky – traktáty Jakoubka ze Stříbra *Pius Iesus a Omnibus Cristi fidelibus*. Tyto šťastné nálezy vzbudily naději, že snad ještě v některé zahraniční knihovně může být skryto dílo, dlouhá léta považované za deperditum, které by obohatilo naše vědomosti, či dokonce vneslo úplně nové světlo do dosud tradovaných názorů i pro natolik frekventované téma, jakým jsou počátky českého utrakvismu. Nedoceňujeme přitom skutečnost, že stejně hodnotným „objevem“ může být i edice textu tak notoricky známého, že se v příslušném rukopisu ruka moderního historika připojila k ruce středověkého písaře a vykřičníkem na okraji nebo jiným grafickým znamením navždy upozornila další badatele na svůj objev nějakého významného faktu. A přitom naše znalosti jsou dosud založeny leckdy jen na výběru předchozích zpracovatelů tohoto díla.

Nemá-li však naše husitologie dosud k dispozici ani moderní vydání celé literární tvorby Husovy, nemůže nás udivit fakt, že ostatní osobnosti jsou na tom, pokud jde o ediční zpracování jejich díla, většinou ještě podstatně hůře. Tím ovšem nechceme říci, že zde nacházíme jen pole neorané. Pro poznání počátků kalicha, které jsou tématem naší práce, vykonal v nedávné době nesmírně zásluhou práci Jaroslav Kadlec, když edičně zpřístupnil tvorbu protiutrakvisty Ondřeje z Brodu¹ a k objasnění polemik s Jakoubkem přispěl vydáním zmíněného traktátu *Pius Iesus*.² Hlavní tvorba utrakvistického tábora – díla Jakoubka ze Stříbra a Mikuláše z Drážd'an – je ve své většině přístupná pouze v rukopisech. Z Jakoubkových utrakvistických prací máme vydán jen zlomek, z děl Mikulášových byl dosud tiskem zpřístupněn jeden(!) traktát, od jehož vydání navíc zanedlouho uplyne tři sta let.

Vedle tradičně monotematicky zaměřených studií a edic, které zpracovávají dílo jediného autora, byl vznesen postulát na kontextuální, tedy skupinové, tematické studium a zpřístupňování pramenů,³ jímž můžeme jednotlivé otázky

¹ *Studien und Texte zum Leben und Wirken des Prager Magisters Andreas von Brod*, Münster 1982.

² *Literární polemika mistrů Jakoubka ze Stříbra a Ondřeje z Brodu o laický kalich*, AUC–HUCP 21/2, 1981, s. 80–87.

³ Srv. SPUNAR, P.: *K obrazu a problému písemnictví na přelomu 30. let 15. století v Čechách*, in: *Sborník příspěvků přednesených na sympoziu k 550 výročí Soudce smluvený v Chebu*, Cheb s. d., s. 175–181.

posoudit v širším kontextu. Počátky laického kalicha v Čechách takto byly již před lety prozkoumány díky mravenčímu úsilí Jana Sedláka⁴ a Františka Michálka Bartoše.⁵ Na poli edičním se však příliš nepokročilo. Touto cestou jsem se tedy vydala, když jsem se rozhodla zpřístupnit texty, osvětlující protiutrakvistickou reakci uvnitř husitského tábora — vystoupení betlémského kazatele Havlíka proti Jakoubkovi ze Stříbra.

Literární dílo však nemůžeme omezit jen na souvislosti v rovině horizontální, ve vztahu ke skupině textů iniciovaných danou událostí, ale je nutné stále mít na zřeteli i jeho původní vertikálu — zařazení v rámci literární tvorby autorovy. Tam, kde musí editor v monotematických edicích důkladně proniknout do všech myšlenkových, jazykových a stylistických zvyklostí jediného autora, určit jeho prameny, zjistit paralely s ostatními spisy, stojí před zpracovatelem kontextuálních edic stejná práce několikrát znásobená, a navíc ztížená vyhledáváním společných paralel celé skupiny.

Tato metoda tedy přináší práci značně zdlouhavou, ale záhy mě skutečně začala dovádět k poznání, že výsledky mých bádání se poněkud liší od dosavadních znalostí a že některé dosud prosazované názory potřebují nutnou korekci. Především jsem se vedle původně zamýšleného tématu jednoho úseku z utrakvistických kontroverzí stále více začínala zabývat otázkou vzniku kalicha. To však nebylo ke škodě věci, protože zmíněná témata spolu úzce souvisejí, jak vidíme již v základních dílech o počátcích kalicha u Jana Sedláka a Františka Michálka Bartoše. Materiál sebráný k otázkám vzniku kalicha se však záhy rozrostl natolik, že se původní téma začalo poněkud ztrácet, alespoň co do rozsahu. Za těchto okolností mohla být má práce věnována vzniku kalicha a Havlíkovo vystoupení jsem mohla, jak to bývá zvykem, připojit jako exkurs či appendix. Další možnost skýtala metoda volně řazených punkt. Nezvůli jsem však ani jednu z těchto tradičních cest a rozhodla jsem se pro uspořádání spíše neobvyklé. Všechny tyto způsoby nedokázaly vyřešit základní problém: mé poznatky ke vzniku kalicha úzce souvisely s původním tématem utrakvistické kontroverze. Za těchto okolností bych musela pracovat s předpoklady, které budou dokázány až v závěru práce, a neustále bych musela odkazovat. Proto v části *Studie* po historiografické kapitole zařazuji rozbor utrakvistických kontroverzí a poté v dalších kapitolách rozebírám konsekvence, plynoucí z předchozího rozboru, nebo tyto konsekvence ještě dále rozvíjím. Následující část *Texty* pak přináší kritickou edici Jakoubkova traktátka *Magna cena*, Havlíkova traktátu *Asserunt quidam*, repliky Petra Payna *Quia nostri temporis homines* a traktátu *Contra Gallum* Mikuláše z Drážd'an.

⁴ *Počátkové kalicha*, ČKD LII (LXXVII), 1911, s. 97–105, 244–250, 397–401, 496–501, 583 až 587, 703–708, 786–791, LIV (LXXIX), 1913, s. 226–232, 275–278, 404–410, 465–470, 708 až 713, LV (LXXX), 1914, s. 75–84, 113–120, 315–322.

⁵ *Počátky kalicha v Čechách*, ČMKČ 96, 1922, s. 43–51, 157–173, ČNM 97, 1923, oddíl duchovnědný, s. 34–51.

Naše práce nezahrnuje příliš dlouhou časovou etapu — všímá si některých vybraných událostí let 1414 — 1415. Historii kalicha bychom ale měli znát v širším záběru. Je nutné poznat vývoj utrakvismu i po roce 1417, do kterého došel ve své práci Sedlák, i po roce 1420, kam původně svou studii hodlal dovést. Sedlákovy *Počátkové kalicha* i Bartošovy *Počátky kalicha v Čechách* navíc potřebují důkladnou revizi. Přínosem by rozhodně bylo i zjištění vztahu raně utrakvistických prací a pozdější tvorby z období jednání o kompaktáta. Tyto cíle si však můžeme klást, až bude odpovídající formou zpřístupněn pramenný materiál. Snad se mi podařilo alespoň malým dílem k tomuto úkolu přispět.

Předkládaná kniha vznikla částečným přepracováním a rozšířením mé stejnojmenné disertace. Během jejích přípravných prací v rámci postgraduálního studia na Ústavu pomocných věd historických, archivnictví a knihovnictví Filosofické fakulty Masarykovy university v Brně byly opublikovány některé dílčí studie, které jsou rovněž zapracovány do textu.⁶

Copia me facit egenam ad scribendum... Jedině toto středověké úsloví může vystihnout mou situaci, když mám psát o úsilí a času, jimiž nešetřila recenzentka tohoto spisu, paní prof. dr. Jana Nechutová, CSc., a o množství cenných připomínek, které jsem mohla zapracovat zejména do ediční části. Poděkovat jí za vše je pro mne povinností nad jiné milou.

⁶ IACOBELLUS DE MISA, *Magna cena*. Rozbor textu a edice, SPFFBU C 40, 1993, s. 129–142; *Jakoubkova kvěstie Quia heu in templis a její vztah k Regulim*, SPFFBU 41, 1994, s. 15–34; GAL-LUS, *Asserunt quidam*. Rozbor textu a edice, SPFFBU C 42, 1995, s. 51–69.